

Олійник С.В.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МИХАЙЛО КРИСА («КОБЗАР») – ВИЗНАЧНА ПОСТАТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ 1943–1952 РР., КОМАНДИР БОЇВКИ УПА

У статті простежено життєвий і бойовий шлях Михайла Криси (на псевдо «Кобзар») – представника українського національно-визвольного руху, командира боївки УПА. На основі аналізу архівних матеріалів та здобутків історіографії вдалося встановити фактори вступу молодика у віці 21 р. у лави Української повстанської армії, зокрема це була відповідь на репресивну діяльність німецької окупаційної влади проти українського населення у 1943 р., з однієї сторони та рекрутаційна діяльність військової округи «Лисоня» з іншої. З'ясовано, що через брак середньої освіти та наближення німецько-радянського фронту М. Криса не пройшов вишкіл у підстаршинських школах УПА, та здобував досвід боротьби безпосередньо у бойових умовах. Так з 1943 по 1944 р. у складі загону УПА він боровся з польськими формуваннями та німецькими загонами на території Станіславської області. Автор вважає, що такий досвід був досить цінним, і був ключовим у делегуванні М. Крисі наступних завдань. З'ясовано, що у 1944 р. Михайло мав перейти із новою боївкою у Кам'янець-Подільську обл., для розширення діяльності УПА на Поділлі, проте уже в першому зіткненні із підрозділами червоної армії група повстанців була розбита ще у Тернопільщині, це підтверджує той факт, що умови боротьби з радянською репресивною і тоталітарною машиною були набагато складніші ніж з нацистськими і польськими підрозділами, що вимагало трансформацій боротьби проти радянської влади.

Аналіз архівної кримінальної справи М. Криси вказує, що унівець, який з 1946 р. послуговується новим псевдо «Кобзар» у цьому ж році потрапляє на територію Кам'янець-Подільської області у складі боївки Й. Демчука «Лугового», та до 1949 р. перебував у підпорядкуванні останнього. Автором проаналізовано діяльність М. Криси щодо розбудови підпільної мережі на території Кам'янець-Подільської, Вінницької та Київської областей. Так, «Кобзар» причетний до розбудови мережі конспіративних квартир, налагодженні ліній поштового зв'язку, рекрутаційній діяльності, створенні молодіжних груп, та атентатів на членів радянських партійних та силових структур.

У статті підкреслено керівну роль «Кобзара» у двох рейдах з території Кам'янець-Подільської до Київської обл. у 1951–1952 рр. Висвітлено умови переходу підпільників, показано настрої населення Київської обл., проаналізовано результати цих походів.

Доведено, що М. Криса «Кобзар» є зразковим представником українського національно-визвольного руху, який вів боротьбу проти польських, німецьких формувань, радянської окупаційної влади на території Тернопільської, Станіславської, Кам'янець-Подільської, Вінницької та Київської областей у 1943–1952 рр. Окрему увагу становить джерельний потенціал архівної кримінальної справи М. Криси та В. Скоренького для дослідження боротьби УПА.

Ключові слова: УПА, молодіжні організації ОУН, Михайло Криса, Поділля, Вінниччина, Київщина, національно-визвольний рух.

Постановка проблеми. З опрацюванням історичних джерел, переосмисленням історичного минулого та подоланням наративів радянської історіографії та російської пропагандистської машини, в українському суспільстві викристалізувався запит на дослідження героїчного минулого, зокрема у вирі національно-визвольного руху. Такий підхід підтриманий державною політикою України та офіційною вітчизняною історичною

наукою. До згаданого кола досліджень належить тематика політичної діяльності ОУН та боротьби УПА та власне інтерпретація їх діяльності, розвінчування ворожих російських міфів й встановлення історичної справедливості. Усе більше з'являється наукових досліджень, які розв'язують цю проблематику та доводять стратегічну мету ОУН та УПА щодо відновлення української держави і діяльності на території усіх українських етнічних

земель. Ця тенденція руйнує російський міф про регіональність УПА та їх обмеження територією Західної України. Певну допомогу у цьому процесі може надати дана стаття, в якій через призму бойового шляху Михайла Криси показано діяльність УПА на теренах Поділля та Київщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні історики одразу після проголошення незалежності України в 1991 р. розпочали активно розробляти тему створення та діяльності УПА, зокрема й за межами Західних областей України, виводити із забуття не лише її командний склад, а й простих бійців. Серед таких постатей заслуговує на окрему увагу один із командирів УПА Михайло Криси (псевдо «Кобзар»), діяльність котрого була тісно пов'язана з Поділлям та Київщиною. У цьому контексті варто виділити науковий доробок цілого ряду істориків, котрі в тій чи іншій мірі, досліджуючи діяльність УПА у зазначених регіонах зафіксували участь у ній Михайла Криси. Водночас можемо стверджувати, що наведені дані мають здебільшого фрагментарний характер і не дають змогу сформувати цілісну картину життя та діяльності цього представника українського національно-визвольного руху.

Загалом основну інформаційну базу цих відомостей вдалося отримати з 18-го тому нової серії «Літопису УПА», основу яких склали директивно-розпорядчі, звітно-інформаційні, обліково-статистичні документи, а також інформація про ділове листування та особисті документи підпільників, серед яких в першочергове значення мають листи М. Криси до В. Николина та П. Колесника, а також записки з щоденника «Кобзара» [9]. Ще одним важливим документальним джерелом є IV та V томи серії «Український здви́г» підготовлених В. Сергійчуком [12, 13].

Активний пошук нових джерел привів до віднайдення нових даних, котрі знаходяться в документах і матеріалах Галузевого державного архіву Служби безпеки України, зокрема в кримінальних справах по звинуваченню Михайла Петровича Криси, зведених на нього радянською владою [2–5]. Аналіз останніх дає змогу сформувати цілісну картину життя та діяльності «Кобзара» – одного із активних представників УПА.

Існуюча до недавнього фрагментарна інформація про діяльність Михайла Криси в лавах УПА доповнюється новим фактичним матеріалом, котрий дає змогу проаналізувати бойовий шлях упівця, життєві труднощі та їх вирішення, а також на основі щоденника «Кобзара» формуємо цілісну картину настроїв місцевого населення Київщини

і Поділля та функціонування у цих регіонах інших представників українського національно-визвольного руху.

Постановка завдання. У нашій статті поставлено завдання:

- проаналізувати життєвий шлях та діяльність Михайла Криси («Кобзара») – представника українського національно-визвольного руху, командира боївки УПА з 1943 по 1952 рр.;

- визначити умови та мотивацію вступу М. Криси у лави УПА;

- висвітлити участь М. Криси у боях з німецькою окупаційною владою, суперечки з польським населенням Галичини та боротьбу проти радянської окупаційної влади;

- з'ясувати роль «Кобзара» у розбудові з 1946 р. підпільної мережі на території Кам'янець-Подільської, Вінницької та Київської областей.

Виклад основного матеріалу. Криси Михайло Петрович, народився у 1922 р., в с. Велика Березовиця, Микулинецького р-ну, Тернопільської області (сьогодні центр Великоберезовицької селищної громади у Тернопільському районі). Михайло здобув 4 класи освіти та в подальшому працював слюсарем-електромонтером на цукровому заводі [2, с. 17]. За даними його кримінальної справи, в жовтні 1943 р. М. Криси був завербований Іваницьким Іллею в лави УПА та в подальшому діяв під керівництвом сотенного «Вовка». На нашу думку на процес вступу населення в лави УПА зокрема і молоді, мала вплив і суспільна ситуація. Через швидке зростання активності українського підпілля у дистрикті «Галичина», німецька влада проголосила військовий стан, який вступав в дію з 10 жовтня 1943 р. Як зазначав С. Волянчук, саме воєнний стан, а після нього й репресії призвели до більшої радикалізації суспільства та вступу українського населення до підрозділів УПА [1, с. 96].

Починаючи із зими 1943 р. на території Тернопільської області діяла Воєнна округа «Лисоня» із порядковим номером 3 [1, с. 43], яка активно розвивала повстанську армію, зокрема через підпорядковані їй декілька підстаршинських шкіл. Одна з таких існувала у лісі Бережанського повіту. Навчання у ній тривало з 1 лютого до 8 березня 1944 р., а у другій декаді березня випускників розділили по відділах УПА. При мобілізації до підстаршинської школи брали до уваги освіту, що згодом зокрема, виявилось здебільшого непрактичним, оскільки курсанти не відповідали своїм завданням. Серед курсантів був і Михайло Криси. Факт наявності всього 4 класів освіти був ймо-

вірно визначальним у проходженні таких курсів майбутнім «Кобзарем» [1, с. 79]. Згодом із наближенням німецько-радянського фронту, школи переносили у безпечніші місця, що у свою чергу ускладнювало процес вишколу. З огляду на ці причини Михайло Криса, який вірогідно послуговувався на той час псевдом «Блут» здобував досвід та навик безпосередньо у повстанській боротьбі.

На допиті М. Криса свідчив про те, що сотня «буйних» з жовтня 1943 по жовтень 1944 р., діяла на території Рогатинського р-ну Станіславської обл., [2, с. 26] де зокрема мала сутички з польським населенням цього регіону. Вірогідно після повернення у жовтні 1944 р. «Блут» був включений в склад боївки «Орлича», яка діяла в Микулинецькому р-ні Тернопільської обл. На допиті Михайло Криса вказував про те, що в кінці 1944 р., був включений у боївку «Олексія» для відправки у Східну Україну, яка була розбита радянськими військами. Наразі автору невідомо чи «Олексій» та «Орлич» це різні псевда одного командира чи все ж таки Михайла Петровича було переведено в інший підрозділ. В кінці 1944 р. по завданню «Олексія» він був включений в боївку «Остапа» (Й. Демчук, більш відомий під псевдо «Луговий»), яка складалась із 14 осіб та призначалась для переходу у Східну Україну. Проте, ще у Буданівському р-ні Тернопільської обл. у бою з відділами Червоної армії група була розбита, та подальше завдання виконувати не могла [2, с. 87]. Діяльність М. Криса після цього до 1946 р. залишається невідомою, припускаємо, що він діяв у боївках ВО «Лисоня» на території Тернопільської обл.

У 1946 р. по вказівці окружного провідника Подільського краю «Гоміна» (Григорій Левчук) М. Криса був включений в боївку «Лугового», разом з ним та підпільниками «Любченко» «Сергієм» і «Дем'яном» пробралися на територію Кам'янець-Подільської обл. [2, с. 88]. На нашу думку починаючи з цього часу і в подальшому М. Криса, який уже отримав нове псевдо «Кобзар», виконував роль керівника боївки, що базувалась в одному з надрайонів Кам'янець-Подільського окружного проводу та складалась з 4-х упівців: «Богдан», «Нечай», «Богун». Беручи до уваги територіальну активність «Кобзара», вважаємо, що це територія Віньковецького та Дунаєвського надрайонних проводів. Основними завданнями цього відділу були вербування місцевого населення, пошук конспіративних квартир, збір розвідданих, налагодження ліній зв'язку [2, с. 25, 30].

Починаючи з 1946 р. спостерігається значні зрушення у розбудові Кам'янець-Подільського

окружного проводу. В. Ярич пов'язує це із приходом боївки «Лугового» (Й. Демчук), «Богуна» (В. Николин) та інших професійних підпільників [18, с. 52]. На нашу думку, успішний розвиток національно-визвольного руху на Поділлі відбувся ще й за рахунок інших причин:

– наявні професійні кадри, які перебували у підпіллі на території Кам'янець-Подільської обл.;

– позитивний ґрунт серед місцевого населення Поділля, яке пам'ятало повстання 20 і 30-х рр., ХХ ст.;

– близькість до Тернопільської обл. звідки часто здійснювалися рейди;

– важливість Кам'янець-Подільського окружного проводу в стратегії підпілля, щодо поширення підпільного руху на територію Наддніпрянської України та зв'язку з центрами керування східними проводами.

Ці фактори дозволили виконати поставленні вище завдання, а також масштабувати свою діяльність у вигляді підпільних друкарень в с. П'ятничани Орининського р-ну і в с. Довжок Кам'янець-Подільського р-ну, створення молодіжних організацій «Молоді друзі» у с. Женишківці, та в с. Покутинці Віньковецького р-ну. Значним успіхом було розширення діяльності на територію Вінницької області та утворення там Віньковецького надрайонного проводу під керівництвом Й. Демчука «Лугового».

За даними дослідників з другої половини 1948 р. у с. П'ятничани Орининського р-ну Кам'янець-Подільської області діяла друкарня у мешканки Віри Васильківської, яка розташовувалась у криївці під її хатою. У ній працювали Володимир Гнибіда («Неплюй», «Тарас» (редактор підпільних видань) та друкарка Михайлина Голіната («Лариса»). Вірогідно назва типографії була ім. Ярослава Старуха, згадується також назва ім. Симона Петлюри [16, с. 60]. Друкарня у с. П'ятничани забезпечувала своєю продукцією не тільки Кам'янець-Подільську, а навіть Вінницьку, Київську, Черкаську області. Після ліквідації радянським МГБ друкарні у селі П'ятничани у 1949 р. підпільники створили нове технічне звено на хуторі Козак Довжоцького р-ну Кам'янець-Подільської області у сім'ї Павла Грабовського, яка функціонувала до 1950 р. [16, с. 61].

В 1948 р. вдалося також створити 2 молодіжні організації на території Кам'янець-Подільської обл. Одна під назвою «Молоді друзі» створена в с. Женишківці, Віньковецького р-ну. Група складалась з 5 осіб, керував групою В. Николин «Богдан». Інша група з 5 осіб створена у с. Покутинці

Віньковецького р-ну, керував нею Х. Мартюк («Алکید»).

Поряд з успішними діями підпілля у Кам'янець-Подільській обл. скрутнішою виглядала ситуація у сусідній Вінницькій обл. 7 червня на засіданні бюро Вінницького обкому КП(б)У згадувалося про діяльність 5 боївок, якими керували Якимчук («Олег»), брати Гуменюки, Поліщук («Лихо»), Мартинов (або Мартинів) і Панченко відповідно. Тодішній секретар обкому М. Стахурський виклав обширне зобов'язання по факту усього обласного партійного активу, те репресивної машини якнайшвидше ліквідувати згадані боївки УПА. Дослідник І. Коломієць вказує, що з-за допомогою значних репресивно-каральних органів радянському режиму вдалося ліквідувати повстанські підвідділи на території області. В другій половині 1949 р. УПА припинила збройну боротьбу на території Вінницької обл. Однак продовжувало діяти націоналістичне підпілля [8, с. 182].

У липні 1949 р. за вказівкою керівника Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН(б) Григорія Левчука («Гоміна») Вінницький надрайонний провід очолив Йосип Демчук («Луговий»), який з серпня 1946 до липня 1949 р. керував Дунаєвським надрайонним проводом. Разом із Демчуком на території області діяли члени ОУН(б): Петро Колісник («Черник»), Григорій Трендяк («Мирон»), Володимир Юркевич («Змагун»), Левко Григорій (Шепель»), Михайло Гупало («Степан»), Володимир Паюк («Нечай», «Сурмач»). Як бачимо серед цих підпілляків немає М. Криси, проте зустрічаємо його у діяльності Віньковецького надрайону під керівництвом В. Николина («Богдана»). Зокрема до задач цього надрайону належали забезпечення ліній зв'язку між Вінницьким надрайонним проводом з Дунаєвським та Кам'янець-Подільським. Ці задачі М. Криса виконував до червня 1951 р. [10, с. 202–203, 14, с. 230].

Вінницький надрайонний провід «Луговий» очолював у 1949–1951 рр., де за цей час вдалося розбудувати значну підпільну мережу, котра стала важливою ланкою поширення підпільного руху на територію Київської обл.

8 лютого 1951 р. керівника Вінницького надрайонного проводу Й. Демчука («Лугового») та керівника ВО «Лисоня В. Бея було схоплено працівниками МГБ. Для підпілля такий важкий удар означав необхідність швидкої реорганізації. Її було проведено на всіх рівнях, включно з керівником Кам'янець-Подільського окружного проводу М. Качанівським («Скоб») (вірогідно у червні 1951 р.).

Не дивлячись на серйозні удари по кадровому складу підпілля та інші важкі обставини підпільної боротьби, УПА намагалась виконувати завдання ведення боротьби на усіх українських етнічних землях. Тут потрібно відзначити й практичне значення – маневреність, адже постійні рейди хоч і були виснажливими для упівців, збільшували їхні шанси на подальшу діяльність. Питання боротьби на території України на схід від р. Збруч регулярно помітне у владних дискусіях ОУН та УПА. Згідно з протоколу допиту члена проводу ОУН в Україні В. Галаси «Орлана» та В. Кука «Леміш» після загибелі Р. Шухевича, новий командир УПА В. Кук здійснював спроби перемістити більшість боївок УПА на територію Наддніпрянщини та Східної України. Для реалізації цього плану в першу чергу відправлялися розвідувальні групи, які підготовлювали конспіративні квартири для майбутніх основних сил. Власне у звітах МГБ за 1950 р. вказується на значне поширення націоналістичного підпілля в східних областях УРСР [9, с. 775, 12, с. 742, 720].

Аналізуючи записи зі щоденника «Кобзаря» за червень-липень 1951 р. можна зрозуміти, що його боївка давно готувалася до рейду у Київську обл. та надавала цьому походу значний пріоритет [9, с. 910]. 8 червня 1951 р. «Кобзар» разом з В. Скореньким («Богун») і В. Мельником («Орличем») перейшли в район Білої Церкви, де мали проводити активну агітаційну діяльність. На допиті М. Криса свідчив, що таке завдання йому поставив провідник – керівник Віньковецького надрайонного проводу В. Николина («Богдан»). Рухалися в основному вночі, а вдень спали у пшениці (№ 106), намагалися дотримуватися конспірації. Згідно записів у щоденнику «Кобзаря» ця місія готувалася давно та мала неабияку важливість [2, с. 37, 51, 7, с. 105].

У своєму щоденнику М. Криса дав докладний аналіз настроїв місцевих мешканців, відзначав їх байдужість, зумовлена природнім консерватизмом, пам'яттю про голодомори та переслідування зі сторони радянської влади. Упівській боївці вдалося облаштувати бункери та підготувати пару конспіративних квартир. В період з 11 червня 1951 р. до 07 липня 1951 р. група проводила розвідувальну діяльність в с. Настанка Рожатинського р-ну, с. Медвид Богуславського р-ну, с. Володимирівка Тарашинського р-ну, с. Лука, с. Плоске та с. Лисовики Тарашинського р-ну, с. Ставищинці. З метою конспірації група часто розділялася, «Богун» та «Орлич» діяли у парі у той час як «Кобзар» перебував самотійно [7, с. 104].

7 липня 1951 р. поблизу у с. Ожигівка «Орлич» та «Богун» потрапили у засідку. В. Ярич стверджує, що важливу роль у загибелі підпільників відіграло незнання місцевості. У бою з переважними силами противника обидва підпільники загинули [17, с. 230].

Після всіх цих подій «Кобзар» повертається назад у Кам'янець-Подільську обл., та доповідає про результати рейду В. Николину («Богуну»). Не дивлячись на загибель двох членів боївки, результати були позитивними. Створена мережа підпільних квартир дозволяла перекинути пізніше більші сили у Київську обл. У серпні 1951 р. М. Криса разом з М. Оліярником («Богдан») вирушили у другий рейд в Київську обл. Їхня діяльність охоплювала села в Тетіївському, Рокитнянському, Богуславському, Ставищенському, Таращанському та Білоцерківському р-нів. Цього разу початок походу вдався успішнішим – «Кобзар» та «Богдан» дібрали конспіративно – явочні квартири, в яких переховувались та тримали частину оунівської літератури а також відібрані в місцевих магазинах товари. Частину з них вони стали роздавати місцевим жителям, що потім було речовим доказом для суворого покарання останніх. Фактично найбільш діючим був бункер, обладнаний у Євгенії Микитівни Погорецької в с. Таращанського району. Її батько Микита Йосипович проживав неподалік з двома молодшими доньками і теж надав своє помешкання «Кобзарю» та «Богдану». Бункери під с. Іванівка Ставищанського району та с. Медвин

Богуславського району було викрито. Велику кількість літератури та листівок призначених для розповсюдження серед селян зберігали у металевому бідоні поблизу с. Гостра Могила в обумовленому з провідником «58» місці. Роздавали листівки тільки тим хто виявив інтерес до розмов про українську незалежність антилюдський характер радянської влади і вочевидь був незадоволений працею в колгоспі [7, с. 104].

Згідно свідчень «Кобзара» зиму з 1951–1952 рр. він та «Богдан» перезимували на конспіративній квартирі Євгенії Погорецької в с. Пласке Таращанського р-ну. Подальший аналіз документів встановив, що підпільники перебували на цій квартирі до їх затримання працівниками МГБ 21 квітня 1952 р. [2, арк. 53].

Висновки. Арешт М. Криси завершив довгий підпільний шлях, що розпочався в 21-річному віці, котрий включав у себе впродовж 1943–1952 рр. боротьбу за незалежність України проти нацистських окупантів, представників польських збройних формувань та зрештою проти радянської окупаційної влади. Географія діяльності підпільника поширюється від ареалу діяльності ВОЗ «Лисоня» на Тернопільщині до Кам'янець-Подільської, Вінницької та Київської областей. За цей період часу «Кобзар» не зрадив ідей українського націоналіста та навіть під час допитів був переконаний у правильності свого вибору. Наше дослідження є важливим елементом щодо відтворення панорами діяльності ОУН та УПА на території Поділля та Київської області.

Список літератури:

1. Воляннюк С. Історія воєнної округи УПА «Лисоня». Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2018. 328 с.
2. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф 5. Оп. 1. Спр. 44374. Т. 1. 269 Арк. По звинуваченню Криси Михайла Петровича та Оліярника Михайла Саввича.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф 5. Оп. 1. Спр. 44374. Т. 2. 341 Арк. По звинуваченню Криси Михайла Петровича та Оліярника Михайла Саввича.
4. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф 5. Оп. 1. Спр. 44374. Т. 3. 366 Арк. По звинуваченню Криси Михайла Петровича та Оліярника Михайла Саввича.
5. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф 5. Оп. 1. Спр. 44374. Т. 4. 5 Арк. По звинуваченню Криси Михайла Петровича та Оліярника Михайла Саввича.
6. Горбатюк В. Ще настане ваша пора. Документальний роман. Хмельницький: Поліграфіст, 2012. 368 с.
7. Даниленко В. Діяльність ОУН на Київщині: записки «Кобзаря». Історичний журнал: Наукове громадсько-політичне видання. 2005. № 5. С. 103–122.
8. Коломієць І. ОУН–УПА на Вінниччині в роки боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Літин: «Літинська районна друкарня», 2010. 247 с.
9. Літопис УПА. Нова серія. Т. 18: Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України / Ред. рада: П. Сохань (співголова), П. Й. Потічний (співголова), Г. Боряк, В. Лозицький, Р. Пиріг, Ю. Шаповал, О. Удод, С. Кокін, М. Посівнич; Упоряд.: О. Пагіря, В. Іванченко. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Видавництво «Літопис УПА»; Галузевий державний архів СБУ. Київ; Торонто, 2011. 1160 с.

10. Марчук І. Ліквідація радянськими карально-репресивними органами Подільського крайового проводу ОУН (1945–1952). Український визвольний рух: наук. зб. 2011. Збірник 15. С. 191–214.
11. Мизак Н. С., Горбатюк В. І. За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Кн. 5. Чернівці: Букрек, 2006. 352 с.
12. Сергійчук Володимир. Український здвиг: Наддніпрянщина. 1941–1955. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 836 с.
13. Сергійчук Володимир. Український здвиг: Поділля. 1939–1955. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.
14. Соловей В. Вінницький надрайонний провід ОУН (б): структура, пропагандивні заходи (1949–1951). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. редкол.: І. Патер, упоряд. Л. Хахула; Національна академія наук України, Ін-т українознавства І. Крип'якевича. Primum agere. Ювілейний збірник на пошану Миколи Литвина. Львів, 2017. Вип. 29. С. 229–237.
15. Соловей В. Діяльність Кам'янець-Подільського надрайонного проводу ОУН(б) в 1948–1952 рр. Evropský filozofický a historický diskurz. 2017. Praha 4 – Nusle. Svazek 3. 4. vydání. S. 35–41.
16. Соловей В. Підпільні друкарні та схрони ОУН (б) на території Кам'янець-Подільської області (1948–1951). Емінак: науковий щоквартальник. Київ – Миколаїв. 2017. № 1 (17) (січень – березень). Т. 4. С. 59–64.
17. Ярич В. Молоді борці Поділля за українську національну ідею у повоєнні роки. Український визвольний рух / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. Львів, 2016. Збірник 21. С. 209–234.
18. Ярич В. Молодіжні організації ОУН Кам'янець-Подільської області у стратегії Українського руху опору радянському режиму. Гуманітарні студії: історія та педагогіка. Тернопіль, ЗУНУ. 2022. № 1 (03). С. 41–63.

Oliinyk S.V. MYKHAILO KRYSA (“KOBZAR”) – A PROMINENT FIGURE IN THE UKRAINIAN NATIONAL LIBERATION MOVEMENT (1943–1952), COMMANDER OF A UPA COMBAT UNIT

The article traces the life and military trajectory of Mykhailo Krysa (pseudonym «Kobzar»), a prominent figure in the Ukrainian national liberation movement and a commander in the UPA militia. Drawing on archival materials and the findings of historiography, the study identifies the key factors that led the 21-year-old to join the Ukrainian Insurgent Army in 1943. His decision was largely a response to the repressive actions of the German occupation authorities against the Ukrainian population, as well as the recruitment efforts of the «Lysonya» military district.

Due to the lack of secondary education and the rapid advance of the German-Soviet front, Krysa was unable to complete formal training in UPA junior officers' schools. Instead, he gained combat experience directly on the battlefield. From 1943 to 1944, as a member of a UPA detachment, he engaged in military operations against Polish formations and German units in the Stanislav region. The author argues that this hands-on experience played a crucial role in shaping Krysa's leadership abilities and justified the delegation of subsequent responsibilities to him.

In 1944, Krysa was assigned to move with a newly formed militia unit to the Kamianets-Podilskyi region, aiming to expand UPA activities into Podillia. However, the group was defeated in its first encounter with Red Army forces in the Ternopil region. This outcome underscores the heightened difficulty of resisting the Soviet repressive and totalitarian regime, as compared to previous engagements with Nazi and Polish forces. It also highlighted the need for strategic adaptations in UPA's struggle against Soviet authority.

Analysis of Krysa's archival criminal case reveals that by 1946, now using the pseudonym «Kobzar», he had entered the Kamianets-Podilskyi region as part of Y. Demchuk's («Luhovyi») militia unit, remaining under his command until 1949. The author examines Krysa's role in building an underground resistance network across the Kamianets-Podilskyi, Vinnytsia, and Kyiv regions. His activities included organizing safe houses, establishing postal lines, recruiting new members, forming youth groups, and participating in targeted assassinations of Soviet party and security officials.

The article also emphasizes «Kobzar's» leading role in two significant raids from Kamianets-Podilskyi to the Kyiv region in 1951–1952. It explores the conditions of the underground resistance, the local population's sentiment, and the outcomes of these campaigns.

Ultimately, the study argues that Mykhailo Krysa, known as «Kobzar», exemplifies the dedication and complexity of the Ukrainian national liberation struggle. His involvement in operations against Polish, German, and Soviet occupation forces across the Ternopil, Stanislav, Kamianets-Podilskyi, Vinnytsia, and Kyiv regions between 1943 and 1952 positions him as a key historical figure. Notably, the archival criminal cases of Krysa and V. Skorenkyj offer valuable source material for further research on the UPA's resistance efforts.

Key words: UPA, OUN youth organizations, Mykhailo Krysa, Podillia, Vinnytsia region, Kyiv region, national liberation movement.